

Ekonomporträttet

Under denna vinjett kommer Ekonomisk Debatt framöver att presentera framstående ekonomer, vars person och verk kan vara obekant för många läsare. Presentationen kan t ex gälla äldre svenska ekonomer, vars namn vi hört men vars idéer fallit i glömska. Den kan likaväl avse nya stjärnskott bland de internationella ekonomerna, personer vars namn åberopas i debatten, men vars forskning är okänd utanför den aktiva forskarkretsen. Redaktionen välkomnar alla förslag på personer som bör porträtteras och erbjödande om uppsatser. Eskil Wadensjö inleder med att berätta om C A Agardh, ekonom, botanist och kyrkoman, verksam på 1800-talet.

REDAKTÖRERNA

Carl Adolph Agardh

Den nuvarande svenska traditionen i nationalekonomi grundlades av David Davidson, Knut Wicksell och Gustav Cassel i slutet av 1800-talet och början av 1900-talet. Det finns dock goda skäl att uppmärksamma äldre ekonomiskt författarskap i Sverige. Av intresse är kanske främst Samuel Pufendorf, professor i Lund en kortare tid på 1600-talet samt Anders Chydenius och Carl Adolph Agardh, verksamma under 1700-talet resp första hälften av 1800-talet.

Carl Adolph Agardh, som här skall presenteras, var som forskare i första hand känd som botanist. Som sådan nådde han ett internationellt erkännande. Under det sista kvartsseklet av sin levnad, från 1835 till 1859, var han biskop i Karl-

stad. Samtidigt med botanisk forskning och kyrklig verksamhet var han nationalekonom och gjorde under flera decennier talrika inlägg i den teoretiska och framför allt den ekonomisk-politiska debatten. En sådan karriär ger goda skäl för att först redovisa några uppgifter ur Agardhs biografi innan hans bidrag till ekonomisk teori och politik presenteras.

Några drag ur Agardhs biografi

Carl Adolph Agardh föddes i Båstad i nordvästra Skåne 1785. Sin utbildning fick han i hemmet tills han skrevs in vid Lunds universitet hösten 1799. Vid den tidens universitet krävdes studier i många ämnen. Agardhs intresse inriktades dock tidigt mot botanik, men han ägnade sig även åt matematik. År 1812 kom han på tredje förslagsrummet till en professur i matematik och samma år fick han en professur i botanik och praktisk ekonomi.

Professor ESKIL WADENSJÖ är verksam vid Institutet för social forskning, Stockholms universitet.

Sammankopplingen mellan naturvetenskap och ekonomi var ett arv från 1700-talet.¹

Professuren var ett resultat av en uppdelning av en tidigare tjänst i naturalkunskap och ekonomi i tre tjänster. Drivande bakom uppdelningen var (förutom Agardh själv) kanslern för Lunds universitet Lars von Engeström.

von Engeström drev en mycket expansiv politik för Lunds universitet. Ett problem var att löne-medel inte alltid fanns till de nyinrättade tjänsterna. För Agardhs del löstes problemet genom att han fick presidera vid en teologisk disputation. Därmed kunde han förklaras behörig för prästtjänst och erhöll ett prebendepastorat år 1816. Församlingen sköttes av en hjälppräst.

Agardhs forskning var länge koncentrerad till botaniken men han skrev också några avhandlingar i "praktisk-ekonomiska" ämnen som sockerbetsodling, tobaksodling och skogsekonomi. Det senare var ett ämnesområde till vilket han skulle återvända gång på gång.

Att han hade ett livligt politiskt intresse var sannolikt viktigare för hans samhälls-ekonomiska engagemang än att professuren omfattade praktisk ekonomi. I Lund kom Agardh att ingå i "Härbärgen", en politiskt radikal och nationellt sinnad grupp kring Esaias Tegnér. Vid vistelse i Stockholm 1809-10 hade han också kommit i nära kontakt med den då mycket intensiva politiska debatten.

Gruppen kring Tegnér lyckades få Agardh vald till medlem av prästeståndet vid riksdagen 1817-18. Som kyrkoherde var han valbar. Vid denna riksdag liksom vid senare riksdagar ägnade han sig främst åt ekonomiska frågor. Penningväsende- och bankfrågor tilldrog sig i första hand hans intresse. Genom misskötsel i Malmö-diskonten (banken) men också genom Riksbankens politik gick de tre diskonterna, Malmö, Göteborg och Göta Kanal, överstyr. Ett försök till uppbyggnad av ett kreditväsen utanför Stockholm hade därmed misslyckats. Agardh kom att se Malmö-diskontens fall som den viktigaste orsaken till den ekonomiska stagnationen i Skåne under den följande perioden.

I debatterna i prästeståndet och utskottet hamnade Agardh ofta i minoritet (ofta bestående av en person) men verkar inte att ha varit missnöjd med denna situation. I brev till Tegnér berättar han från riksdagen:

"Uti Bancoutskottet har blifwit beslutat att Låntagares liqvider skulle få gå genom Discontens papper. Jag förklarade mig ensam deremot på det sätt, att jag påstod det alla Disconter bort sättas i cession och suspensionstillstånd, tills ordentl utredning kunde ske, på det ej somliga skulle få fördelar, som nekades andra. Jag har i stånden fått dels medhåll och dels owett, och idag har man i prestståndet ruskat på manen mot mig. – Jag får wäl swara nästa plenidag."

Brev från Agardh till Esaias Tegnér
årsskiftet 1817-18
(Lunds universitetsbibliotek)

Agardh försökte förhindra att personer som hade satt in pengar i Malmö-diskonten köpte upp skuldebrev till samma bank och kvittade dem och på så sätt försämrade möjligheterna till ersättning för övriga som hade en fordran på banken.

En tredje källa till intresset för nationalekonomiska frågeställningar var att han åhörde Jean-Baptiste Says föreläsningar i Paris 1820-21 (syftet med vistelsen var botaniska studier). Det var troligen då Agardh mer aktivt började läsa ekonomisk-teoretiska arbeten.

Under större delen av 1820-talet ägnade Agardh sig främst åt botanik. Han blev emellertid medlem av den kommitté som granskade landets hela undervisningsväsende 1825-28 (den s k snillekommittén), inom vilken han drev en i många avseenden radikal linje. Bl a betonade han starkt naturvetenskapernas roll. Hans reservationer till kommitténs betänkande är fortfarande mycket läsvärda.

I slutet av 1820-talet riktades hans intresse åt samhällsekonomin. Han publicerade 1829 som en serie dissertationer en studie av ekonomisk teori: *Granskning av statsekonomiens grundlärar*, till vilken vi

¹ Se Liedman [1986] för tillkomsten av professurer i ekonomi.

skall återkomma.² Under perioden fram till 1835 publicerade han dessutom ett stort antal artiklar men också pamfletter och större studier i ekonomisk-politiska frågor. Merparten av dessa publicerades enligt tidens sed anonymt, några dock med den lätt genomskådade signaturen C A A.

Under denna tid började Agardh vantrivas i Lund. I och med att Tegnér lämnade Lund för att bli biskop i Växjö fick Agardh problem med att klara de många interna universitetsstriderna. År 1830 försökte han dels bli statssekreterare för ecklesiastikärenden (motsvarande utbildningsminister nu), dels biskop i Kalmar. I båda fallen misslyckades han. År 1835 gick det bättre. Efter att Tegnér, Geijer och Wallin som varit på förslag dragit sig tillbaka blev han i en andra omgång satt på första förslagsrummet och därefter utnämnd till biskop i Karlstads stift. Han tillträdde tjänsten 1836.

En biskop var förutom stiftets chef i kyrkliga frågor ansvarig för skolorna. Tegnér hade i sitt stift koncentrerat sig på skolfrågorna och rekommenderade Agardh att göra detsamma. Den mer rastlöse Agardh engagerade sig emellertid på båda områdena. I skolfrågorna i hög grad praktiskt: han försökte förverkliga en del av sina idéer från utbildningskommittén. I kyrkliga ärenden var han mer av forskare: Agardh lärde sig hebreiska, översatte några böcker ur bibeln och bedrev kyrkohistoriska studier. Under andra delen av 1830-talet publicerade han endast några få artiklar med ekonomisk anknytning.

Under 1840-talets första del fick Agardhs ekonomisk-politiska intresse igen stort utrymme. Han var mycket aktiv under riksdagarna 1840-41 och 1844-45 och publicerade många och omfattande artiklar i ekonomiska frågor. Under senare delen av 1840-talet återgick Agardh mer till ett par tidigare intressen: matematik och botanik. De enda inläggen i ekonomisk-politiska frågor var pläderingar för inrättande av järnvägar i Sverige.

Under 1840-talet gjorde Agardh också ett försök med mer praktisk ekonomisk verksamhet. Han blev delägare i ett bruk, Stöpafor bruk. Försöket slutade i en personlig ekonomisk katastrof. På grund av

vikande konjunktur men framför allt förvaltarens misskötsel blev resultatet personlig konkurs för Agardh. Övriga delägare kunde inte bidra till att täcka underskottet och hans egna tillgångar räckte inte. Han var då 63 år.

Efter en kortare tid var han på nytt ivrigt verksam. Om än som biskop självskrivnen medlem i prästeståndet kunde han nu som satt i konkurs inte delta i riksdagarna. Han skrev emellertid åter många artiklar i främst ekonomisk-politiska frågor. Framför allt skrev han tillsammans med C-E Ljungberg det stora arbetet *Försök till en statsekonomisk statistik över Sverige*. De delar som Agardh svarar för, främst de ekonomiska delarna av arbetet, omfattar mer än 1700 sidor. Arbetet utgjorde också en del av hans försök att reparera sina personliga finanser. Vid sin död i januari 1859 var han verksam med den del som enligt planerna skulle bli hans sista del av arbetet. Den skulle behandla skatterna och Agardh bad i brev sina vänner att skicka böcker som han läst under tidigare skeden av sitt liv, men också att samla in debetsedlar för olika klasser av personer. Som i övriga delar av arbetet ville Agardh kombinera teori med empiri.

Agardhs ekonomiska arbeten

Som framgått av biografien har Agardh publicerat många och omfattande arbeten i ekonomiska frågor. Ett sätt att gruppera dem är att göra en uppdelning i dem som behandlar (central) ekonomisk teori och i dem som behandlar ekonomisk-politiska frågor. Gränsdragningen är delvis godtycklig. Även i de ekonomisk-politiska arbetena finns teoretiska analyser vad gäller tillväxt, konjunkturpolitik och penningväsende.

Till de ekonomisk-teoretiska arbetena hör främst *Granskning af statsekonomiens grundläror* från 1829 men också ett par tidskriftsartiklar från 1833 och 1839 och vissa delar av *Försök till en statsekonomisk statistik*.

² Agardh anger att de huvudsakligen hade utarbetats i början av 1820-talet efter att han åhört Says föreläsningar. Agardh [1829] s 7.

De ekonomisk-politiska arbetena är mer omfattande med ett mycket stort antal artiklar³ men också pamfletter och längre skrifter. Till denna grupp hör också Agardhs motioner och inlägg i riksdagen. Han var dessutom en flitig brevskrivare och i många brev behandlas ekonomiska frågor.

Arbetena behandlar delvis samma frågor. Han använder t ex många av sina tidigare arbeten för den "Statsekonomiska statistiken". Det finns också ett sammanhang på annat sätt mellan hans skrifter. Såväl vad gäller ekonomisk teori som ekonomisk politik driver Agardh en konsekvent linje. Det finns skillnader mellan Agardhs uppfattning på 1810-talet och den på 1850-talet – men likheterna är mer slående. Enligt min uppfattning går det att klart urskilja vad som är kärnan i Agardhs syn på ekonomisk teori och vad som kan betecknas som hans ekonomisk-politiska program. Nedan skall jag göra en kort sammanfattning.

Agardhs ekonomiska arbeten skrevs för en svensk publik. En skrift om stats-skuldsystemet översattes visserligen av hans medförfattare Magnus Björnstierna till engelska, men Agardhs intresse gällde Sveriges ekonomi och den svenska debatten. Det kontrasterar mot hans övriga vetenskapliga verksamhet. De tidiga botaniska skrifterna var på latin och de senare på franska eller tyska och hans matematiska arbeten publicerades på franska.

Agardhs syn på ekonomisk teori

Den ekonomisk-teoretiska grunden för Agardh är klassikernas ekonomiska teori. Han är dock ingen okritisk anhängare av deras teori utan har flera väsentliga invändningar. Vissa forskare har betecknat honom som merkantilist eller fysiokrat. Han kan dock inte betecknas som merkantilist bara för att han är förespråkare för en mer aktiv ekonomisk roll för staten än klassikerna eller som fysiokrat bara för att han känner sympati för fysiokraternas uppskattning av jordbruket.

Han ser den teoretiska utvecklingen som en stegvis utveckling från merkantil-

ism, via fysiokraterna till Adam Smith och de andra klassikerna, men också att det krävs ett nytt steg vidare.

"Af den hopträngda historiska framställningen vi lemnat torde det synas att det merkantila systemet blifvit vederlagt af det liberala (= klassiska) systemets anhängare, att Quesnays deremot blifvit vederlagt af Smith, och att Smiths slutligen blifvit jäfvadt ej blott af de Practiske människens erfarenhet, utan äfven af en slags instinct, som ingifver Statsmännen en viss fruktan att sätta det i verket. och att de gemensamt hafva bevisat, att Statseconomiens grundsats ännu icke är funnen."

Agardh [1829] s 11

Vilka är då Agardhs invändningar mot Adam Smith och *Wealth of Nations*, för vilken enligt Agardh gäller att "ingen bok har varit jemförelsevis oftare citerad och mindre läst" (Agardh [1829] s 7)? Hans viktigaste invändning gäller den passiva roll som klassikerna tilldelar staten. Enligt Agardh har staten andra uppgifter utöver dem som Adam Smith tilldelar den.⁴

"Statens styrelse delar sig i 3:ne huvudgrenar. Den första, och hvilken de övriga äro underordnade, innefattar värden om civilisationen. Den andra värden om Statens continuitet; och den tredje, värden om folkets industrie (= samhällets ekonomi), såsom dels ett medel för civilisationen, dels ett medel för Statens försvar, och denna tredje är föremålet för statseconomien."

Agardh [1829] s 63-64

Agardh bortser i sin framställning från att Adam Smith anger andra uppgifter för staten än försvar och rättsväsende. Undervisning och kommunikationer är två områden som Smith speciellt pekar ut.⁵ Agardh betonar emellertid på ett helt annat sätt att statens ekonomiska politik kan ha ett positivt inflytande på ekonomin. Vi

³ Artiklarna är ofta långa. En tidningsdebatt mellan Agardh och C A Forselius utgavs senare i bokform och omfattade då mer än 300 trycksidor.

⁴ För Agardhs syn på staten se Liedman [1987].

⁵ Smith [1776; 1976], Book V, Chapter I, Part III.

återkommer till hur han menar att denna politik bör vara utformad.

Mycket av Agardhs kritik av klassikerens syn på staten är en kritik av engelsk stormaktspolitik. England hade växt sig rikt med tullskydd och skulle nu som mest industriellt utvecklad nation främst vinna på frihandel enligt Agardh. Samtidigt fanns protektionistiska element kvar bl a navigationsakten, som Adam Smith försvarade. I andra sammanhang försvarade Agardh uppfostringstullar och hävdade att ett avvecklande av existerande skyddstullar i vissa fall kunde leda till omfattande arbetslöshet.

Agardh kritiserar också Adam Smiths pristeori med dess starka betoning av utbudet och av kostnaderna för varornas framställning. Agardh vill skilja mellan varans pris (utbud) och varans värde (efterfrågan): "Vi måste härleda varans värde ifrån dess natur att vara njutningsmedel" (Agardh [1829] s 31). Han konstruerar en prisekvation där priset beror dels på framställningskostnader, dels på relation mellan "behov" och "förråd".⁶ Framställningskostnaden sätter den lägre gränsen, värdet den högre gränsen för priset. Inom dessa gränser är byte fördelaktigt. Till skillnad från Smith men i likhet med Say betonar Agardh efterfrågans roll och han kan sägas utgå från en slags "nytto teori".

Agardh kritiserar i anslutning till andra författare Smiths uppdelning i produktivt och icke-produktivt arbete. Kritiken följer från hans "nytto teori". Tjänster kan lika väl som varor vara "njutningsmedel". Med betoningen av varornas (subjektiva) värde för konsumenterna får handeln en central roll. Handel är produktivt arbete enligt Agardh.

Kanske mer i polemik mot Say än mot Smith framhäver han pengarnas roll i ekonomin. Han menar att pengar inte är en vara bland andra varor. Pengar är inte, som enligt Say, en godtycklig numerär som kan ersättas av vilken vara som helst. Agardh betonar pengars egenskaper inte bara som bytesmedel utan också som värdebevarare. Pengar "gifva åt dess innehavare en fordran på hvilken vara som heldst" (Agardh [1829] s 53). Pengar och ordnat penningväsende har enligt Agardh

stora fördelar. Det underlättar byten (handel) och befördrar värdebevarande (sparande). Ett ordnat penningväsende (med banksystem) kan också klara sig med mindre mängd myntmetall (ökad omsättnings hastighet).

Adam Smith framhäver arbetsdelningen som tillväxtfaktor medan Agardh främst nämner arbetsdelningen som något som utarmar arbetsinnehållet.⁷ Agardh betonar istället den teknologiska utvecklingen och kapitalbildningens roll för den ekonomiska tillväxten. "Det är i synnerhet på trenne olika sätt, som vår stigande kultur söker att minska behovet av människokrafter: *det första* är lättandet af kommunikationer: *det andra* är införandet av maskiner: *det tredje* är arbetsprocessens förenkling och förkortning" (Agardh & Forselius [1845] s 11). För att motverka arbetslöshet och åtföljande fattigdom till följd av det minskade behovet av människokrafter krävs kapital. I förlängningen ligger emellertid också att människorna efter hand behöver arbeta mindre:

"En annan sats som härflyter af Smiths lära, är att ju mera en nation arbetar, desto rikare är den. Denna sats är falsk. Rikedommen står inte i förhållande till arbetet. Det ligger i tingens utveckling, att människoarbetet på jorden skall småningom forminska. De döda Naturkrafterna skola i mån som vetenskaperna stiga, intaga den lefvande människokraftens ställe."

Agardh [1829] s 73-74

Agardh kan betecknas som en villkorlig utvecklingsoptimist. Om man inte bedriver en bra ekonomisk politik så leder utvecklingen till arbetslöshet och fattigdom. Men med en god ekonomisk politik går utvecklingen mot en högre levnadsstandard. Vilken är då denna goda politik?

⁶ Här kan nämnas Agardhs starka kritik av främst Say för att inte använda sig av matematik vid ekonomisk analys. Agardh utnyttjar emellertid själv matematik endast vid få tillfällen i sina ekonomiska skrifter. Agardh [1829] s 32-33.

⁷ Även Smith [1776; 1976] s 781ff uppmärksammar denna sida av arbetsdelningen.

Agardhs ekonomisk-politiska program

Agardhs ekonomisk-politiska program finns inte med alla sina delar samlat på ett enda ställe. Det går ändå att klart utläsa av hans skrifter. Det utvecklas mot större frihandelsvänlighet, men det är ändå stabiliteten i programmet som är påfallande.

Agardhs program var radikalt, långt före sin tid, när det först presenterades. Det var fortfarande radikalt till många delar under slutet av hans levnad, även om det då delvis blivit förverkligt.

Agardh försökte ständigt få stöd för sitt ekonomiska program. Han sökte stöd där han kunde få det. Det är troligen en av förklaringarna till att han har åsatts så många etiketter bl a radikal, liberal och konservativ. Fristående ekonomisk debattör är kanske en rimlig nutida beskrivning av hans roll.

Målen i det Agardhska programmet är stabil tillväxt, låg arbetslöshet och bekämpande av fattigdomen (pauperismen). Ett överordnat mål är nationellt oberoende. Vilka är då medlen? Lättast framgår det av hans modell för ekonomisk tillväxt. Enligt denna förekommer arbetsbesparande tekniska framsteg. Om tillräckliga investeringar görs dels i kommunikationer (för att få större och bättre fungerande marknader), dels i de varuproducerande delarna av ekonomin är det möjligt att få stabil tillväxt utan arbetslöshet och fattigdom. Problemet är kapitalbildningen.

Kapitalbildningen var enligt Agardh för låg inte på grund av bristande spar- eller investeringsvilja utan av att det inte fanns ett fungerande penningväsende. De som vill spara (och inte själva investera) kan inte göra detta på ett ekonomiskt rimligt sätt (utan konsumerar hela inkomsten), och de som vill investera kan inte låna pengar till investeringarna.

Lösningen på dilemmat är enligt Agardh ett (fonderat) statsskuldssystem. Detta kan tjäna som bas för ett banksystem. Bankerna lånar in medel från allmänheten och köper statsobligationer för en del av inlåningen. Det ger dels bankerna en säker placeringsmöjlighet, dels allmänheten en ökad säkerhet. Statsskuldssystemet har också andra fördelar enligt Agardh. Den statliga upplåningen kan

delvis användas för att finansiera omfattande statliga investeringar. Med det avser Agardh främst investeringar i kommunikationsväsendet – under tidigare decennier framför allt kanaler, under senare järnvägar. Den statliga upplåningen kan också användas så att Riksbanken lånar ut pengar till produktiva investeringar. Denna typ av lån fanns väl organiserade vad gällde bergsbruk, men Agardh ville också att motsvarande lånemöjligheter skulle finnas för andra näringsgrenar.

De statliga investeringarna i kommunikationer m m borde finansieras via statlig upplåning. Avkastningen av dessa investeringar tillföll också kommande generationer och det var inte försvarligt att en generation skulle stå för hela kostnaden.

Även i övrigt ivrade Agardh för uppbyggnaden av en fungerande kreditmarknad. Han tog aktiv del i startandet av hypotekskassor och sparbanker och publicerade mycket i dessa frågor.

Offentliga arbeten hade enligt Agardh flera fördelar. För det första innebar de att nödvändiga investeringar i kommunikationsväsendet kom till stånd och tillväxten därför underlättades. För det andra innebar de ett direkt bekämpande av arbetslöshet och fattigdom genom att arbetslösa anställdes. För det tredje innebar de en möjlighet att påverka arbetsmarknaden i övrigt. Agardh såg det framväxande daglönesystemet som ett system med negativa sociala och ekonomiska konsekvenser. Genom en ökad konkurrens om arbetskraften skulle kontraktsstrukturen kunna ändras.

”Samhället kan ej minska denna flod (daglönarsystemet), utan genom upptagandet af ett system för offentliga arbeten i stort: dvs som ett stats-element. Då staten sålunda competerar med de enskilda, skola dessa blifva angelägne att förbinda sig arbetare för längre tid, hvilket afven samhället företrädesvis bör gynna och befordra, samt således betrakta sitt eget behof af arbete såsom endast supplement till det enskilda.”

Agardh [1846] s 22

De offentliga arbetena var inte tänkta som stabiliseringspolitiska medel utan som en del av ett program för tillväxt. Däremot hade Agardh andra förslag för att stabilisera ekonomin.

Efter myntrealisationen 1834 hade Sverige silvermyntfot från att tidigare haft rörlig valutakurs. Silver fanns i Riksbanken som en valutareserv men också som en reserv för den utelöpande sedelmängden. Riksbanken strävade efter att hålla en viss relation mellan silverförråd och penningmängd. Vid en chock i ekonomin, t ex en nedgång i järnexporten eller ett par års missväxt, minskade Riksbanken penningmängden som svar på ett av importöverskottet orsakat silverutflöde. Detta skedde genom minskad utlåning (färre nya och indragna gamla lån). Detta ledde enligt Agardh till minskad ekonomisk verksamhet och till arbetslöshet. Läget förvärrades genom att de indragna lånen ledde till minskade investeringar och därmed till mindre export enligt Agardhs analys. Importen som främst bestod av konsumtionsvaror reagerade långsammare än exporten. Mer silver strömmade ut och krisen förlängdes. I stället menade Agardh att man skulle driva en aktiv penningpolitik.

"Ty med temporärt minskadt exportvärde eller ökad import bör rörelsekapital (sedelmängden) temporärt förökas, och tvertom detsamma åter indragas, när konjunkturen jemnar sig. Under ett missväxtår t ex år 1838, då 500 000 tunnor säd införskrefvos, hade rörelsekapital bort förökas motsvarande detta belopp, samt derefter åter under goda år indragas."

Agardh & Forselius [1845] s 95.

Av Agardhs uppfattningar i ekonomisk-politiska frågor har, förutom hans förespråkande av offentliga arbeten, ofta understrukits hans försvar för tullar. Jag tror att man har överbetonat tullarnas roll för Agardhs ekonomiska program. Från 1823 finns visserligen många exempel på att Agardh försvarat tullar – dels som uppfostringstullar, dels för att de i vissa fall kunde leda till arbetslöshet vid avveckling.

Senare blev han en mer uttalad motståndare till tullar. Ett exempel ges av ett tal från 1850-talet:

"Sverige borde, enligt denna min tankegång, i stället för att fullfölja sitt narvarande statsekonomiska system, – som åsyftar

att med oppmuntringar, lånebiträden, förbud och skyddstullar, upprätthålla fabrikationen, – företrädesvis sysselsätta arbetet dels med frambringande af råämnen, dels med husslöjden, samt låta fabrikerne endast sjelfmant och på ett naturligt sätt uppvexa derutur. Men detta senare kan icke ske, inga fabriker kunna af sig sjelfva uppvexa och bibehålla sig i vårt land, förrän stora kapitaler samlat sig der, emedan detta är villkoret för fabrikers oppkomst i alla länder."

Agardh [1854] s 32

Klarare och konsekventare är Agardhs motstånd mot regleringar av den interna handeln. Ett exempel är hans polemik mot ett förslag om "magasininrättningar". Förslaget gick ut på att inrätta spannmålsmagasin i varje socken för att förekomma svält vid missväxt. Varje socken skulle själv under de goda åren förse sig med förråd. Under goda år skulle hälften kunna lånas ut. Det var en ny version av en tidigare försökt magasinordning.

Agardh var starkt kritisk. Svält var inte en nödvändig följd av missväxt. Missväxt ledde inte till svält i Stockholm och Göteborg som inte hade någon egen spannmål. Svält förekom i Norge bara när fisket slog fel och man inte kunde köpa spannmål. Att förebygga svält är en fråga om fungerande kommunikationer och spannmålshandel. Magasininrättningar skulle inte med den föreslagna konstruktionen med utlåning också under goda år hindra att en mer omfattande missväxt ledde till svält och den skulle förstöra den privata spannmålshandeln. "Denna anstalt skall ... bringa den inhemska spannemålshandeln derhån, att de sädesrika Provinsernes spannemål icke har någon säker afsättning inom landet" (Agardh [1833] s 19).

Att Sverige normalår varken exporterade eller importerade spannmål var ett dåligt utgångsläge för en väl fungerande spannmålshandel. En lösning var att verka för att göra Sverige till ett under normalår spannmålsexporterande land. Det kunde uppnås genom avskaffande av exporttullar och genom odlingslån till jordbruket.

Det är ett av många exempel på hur Agardh intresserade sig för problem med arbetslöshet, fattigdom, missväxt och

svält. I sin verksamhet som biskop i Karlstad mötte han problemen påtagligt i Finnbygden i norra Värmland. Nedan följer ett exempel på hur han såg på denna fråga. Det går att finna nära paralleller till Wicksells analys av samma problem ett halvt sekel senare.

"Folket ökar sig derfore der i en fruktansvärd proportion; och då näringsmedlen icke öka sig måste nöden öka sig i stället. De Statsekonomiska hjälpemedlen häremot kunna icke wara mer än twenne. Det ena, att nya näringskällor öppna sig. Sådant sker, då Bruk anläggas; derwid uppkommer icke ondt, om Bruksägarna, såsom här är wanligt, äro hederlige män. Andra medel finnas äfwen. *Afsättningen* på Norige är nära. Handaslöjder kunde der bildas. Man har waft der wackert larft. Småspiksmide, som kan göras i spiseln, träskotillverkning och dylikt. Men för sådant fordras ouphörlig och säker afsättning. Ty den fattige har ej förlag. Staten bör då, för sådant hålla magasin, och sedan allt säljas på auction i massor. I början blifwer förlust; snart blifwer förlusten mindre, slutligen ingen. Derigenom att tillverkningen säljes i massor blir den en handelsartikel.

Det andra medlet wore att man befördrade enskilda utflyttningar. Så snart barn upwuxit till arbetsåldern, borde de formås att söka *tjenst* i andra trakter, der arbete finnes, icke såsom nu gå ut på arbete för sommarn. De blewo då qvar, återgingo icke och folket ökades ej såsom nu till en obegränsad höjd."

Brev från Agardh till Bernhard Cronholm
1852

(Lunds universitetsbibliotek)

Agardh nu

Det finns två huvudargument för att läsa Agardh också nu. Det första är att det är ett sätt att få en levande framställning av Sveriges ekonomiska utveckling under den första hälften av 1800-talet. Agardh var engagerad i nästan alla ekonomiska frågor och hans arbeten ger ett intressant komplement till mer allmänna ekonomisk-historiska framställningar.

Det andra argumentet är att många av de problem som var aktuella under 1800-talet fortfarande är aktuella: statens roll i ekonomin, balansstörningar i ekonomin,

tillväxtpolitik, arbetslöshet. Listan kunde gjorts mycket längre. Ett annat exempel är frågan om hur man kortsiktigt och långsiktigt skall kunna förebygga att missväxt leder till svält. Många av argumenten i 1800-talsdebatten i Sverige återfinns i dagens u-landsdebatt.

Inte bara de ekonomisk-politiska utan även de teoretiska arbetena är av intresse. De visar att klassikerna (i snäv mening) inte var så dominerande som vi kanske ofta föreställer oss. Kunskap om den teoretiska basen är också ofta nödvändig för att kunna förstå den ekonomisk-politiska diskussionen.

Referensförteckningen ger ett representativt men starkt begränsat urval av Agardhs skrifter. För dem som vill läsa mer om Agardhs verksamhet och idéer rekommenderas Wallerius [1975], Larsson & Modéer [1985] och Liedman [1987].

Referenser

- Agardh, C A, [1829], *Granskning av Stats-Ekonomiens Grundlaror*. Lund.
- Agardh, C A, [1833], *Om undsättningsanstalter i missväxtår i anledning af Hr K R Welins senaste förslag*. Lund
- Agardh, C A & Forselius, C A, [1845], *Pennungbristen och penningväsendet*. Örebro.
- Agardh, C A, [1846], *Arbetsklassens förändrade ställning och orsaker till tilltagandet af vanvårdade barn*. Tal hållet vid Wermländska föreningens för vanvårdade barn första sammanträdde den 16 nov 1846. Carlstad.
- Agardh, C A, [1854], *Tal om Svenska näringarnes ngtning*, hållet vid Wermländska Hushållnings-sällskapets stiftelsefest den 19 febr 1853. Stockholm.
- Agardh, C A & Ljungberg, C E, [1852-1863], *Försök till en statsekonomisk statusök öfver Sverige. 1-4*, Carlstad 1852-57. Stockholm 1863.
- Larsson, G & Modéer, K-Å, (red), [1985], *Carl Adolph Agardh 1785-1859*. En minnesbok. Akademiska föreningen, Lund.
- Liedman, S-E, [1986], *Den synliga handen*. Arbetarkultur, Stockholm.
- Liedman, S-E, [1987], "Gestalter i svensk lärdomshistoria 3. Carl Adolph Agardh". *Lychnos* (under publicering).
- Smith, A [1776; 1976], *An Inquiry into the Nature and Causes of the Wealth of Nations*, (eds) R H Campbell & A S Skinner. Oxford University Press, Oxford.
- Wallerius, B, [1975], *Carl Adolph Agardh*. romantikern - politikern. Tiden i Lund. (Avh) Kungälv.